

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

جزوه درس متون اسلامی

آموزشگاه غیر انتفاعی فخر رازی ساوه

استاد بختیاروند

ترم اول - آذر ۱۳۹۴

تفسیر سوره عصر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
وَ الْعَصْرِ (۱) إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ (۲) إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ تَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَ
تَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ (۳)

ترجمه:

بنام خداوند بخشنده مهربان ۱- به عصر سوگند، ۲- که انسانها همه در زیانند.
۳- مگر کسانی که ایمان آورده، و اعمال صالح انجام داده‌اند و یکدیگر را به حق سفارش کرده،
و یکدیگر را به شکیبایی و استقامت توصیه نموده‌اند.

معنای کلمات:

۱. ایمان: اعتقاد و باور به وجود خداوند و رسالت انبیاء و وجود جهان آخرت.
  ۲. عمل صالح: کاری است که دارای پشتوانه اعتقادی و مطابق با دستورات دینی و اخلاق باشد.
  ۳. صبر: به معنای تحمل، بردباری و داشتن یک انتخاب درست در برابر سختی‌های زندگی است.
- انواع صبر:

أ. صبر در طاعت: علم آموزی، عبادت‌هایی چون نماز و روزه، صدقه دادن و انجام بسیاری از خوبی‌های دیگر،
همراه با سختی است و چه بسا نیاز به فداکاری و بذل جان و مال باشد.

نماز صبح یعنی بیدار شدن از خواب صبحگاهی، روزه یعنی نخوردن و نیاشامیدن در مقداری از روز، دانشمند شدن یعنی پای گذاشتن بر خیلی

از لذت‌ها و کعبه‌های دوران جوانی و ...

ب. صبر در معصیت: اگر طاعت‌ها همراه با سختی است، گناه همراه با شیرینی‌های زودگذری است که افراد تنبل و نقد پسند، به آن راضی‌تر هستند. صبر در معصیت، یعنی گذشتن از شیرینی و لذت ظاهری گناه، به خاطر اینکه آلودگی به گناه، لایق انسان‌های وارسته نیست و دوم اینکه گناه باعث تباهی انسان می‌باشد.

گناه، یعنی آنچه ارزش فرد را در نزد خداوند و خوبان از بین می‌برد. مانند: دروغ، غیبت، زنا، لواط، رباخواری، دزدی و خیانت در امانت، کشتن دیگران، خودکشی و...

ج. صبر در مصیبت: زندگی دنیایی هر فرد، همراه با سختی‌هایی مانند بیماری، فقر، مرگ نزدیکان، بی‌مهتری دیگران و... می‌باشد.

قرآن کریم، از انسان‌های مؤمن می‌خواهد که در برابر مصیبت‌ها صبور باشند. زیرا نابردباری در برابر مصیبت‌ها، نه تنها درمان درد مصیبت نیست، بلکه چه‌بسا بر سختی آن بیفزاید.

۴. حق چیزی است که مطابق واقع و فطرت انسان باشد. در برابر حق، باطل است. باطل به معنای چیزی است که واقعیت ندارد و یا خلاف ندای فطرت و وجدان الهی انسان است.

خداوند در آیه سی‌ام سوره روم می‌فرماید:

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَ لَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

پس با گرایش به حق به این دین روی بیاور، (این) فطرت الهی است که خداوند مردم را بر اساس آن آفریده است، برای آفرینش الهی دگرگونی نیست، این است دین پایدار، ولی بیشتر مردم نمی‌دانند.

دین؛ یعنی صداقت، امانت، حیا، عفت، نورانیت و صفای باطن. و دین در فطرت انسان نهادینه شده است. یعنی همه انسان‌ها با آشنایی با این خوبی‌ها و میل به آنها متولد می‌شوند.

آنچه باعث دوری انسان از ندای فطرت و دین‌داری می‌شود، گرفتاری در خوردنی و آشامیدنی‌های حرام و نیز سخنان باطل و شبهاتی است که شیطان و دوستانش برای دوری افراد از خدا ساخته‌اند.

خداوند متعال، انسان را از نزدیک شده به کارها و سخنان باطل نهی کرده است.

قرآن کریم در آیات سوره مائده، صراحتاً به ضررهای مادی و معنوی شراب اشاره کرده و می‌فرماید:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ «۹۰»

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! همانا شراب و قمار و بت‌ها و تیرهای قرعه، پلید و از کارهای شیطان است، پس از آنها بپرهیزید، تا رستگار شوید.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنتَهُونَ «۹۱»

همانا شیطان می‌خواهد به وسیله شراب و قمار، میان شما دشمنی و کینه بیفکند و شما را از یاد خدا و نماز باز دارد. پس (با این همه مفسد) آیا دست برمی‌دارید؟^۱

یا در سوره بقره، رباخوار را آشفته و دیوانه شیطان دانسته است. و نیز ربا را مبارزه با خداوند شمرده و مؤمنان از چنین معصیت بزرگی بازداشته است.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ... «۲۷۵»
کسانی که ربا می‌خورند، (در قیامت از قبرها) بر نمی‌خیزند مگر همانند برخاستن کسی که بر اثر تماس شیطان، آشفته و دیوانه شده است. (نمی‌تواند تعادل خود را حفظ کند، گاهی زمین می‌خورد و گاهی بر می‌خیزد) ...

برخی نکات این سوره

۱. مؤمن هم اهل صبر است، و هم دیگران را به این فضیلت - یعنی صبر - دعوت می‌کند.
۲. مصداق کامل کسانی که ایمان آورده‌اند و عمل صالح انجام می‌دهند، امام علی (علیه السلام) و شیعیان واقعی ایشان هستند.

^۱ عرب، به شعر و شراب، علاقه‌ی شدید داشت، به همین جهت تحریم شراب به صورت تدریجی انجام گرفت. در ابتدا آیه آمد که از خرما و انگور می‌توان هم رزق خوب تهیه کرد، هم شرابی مست کننده، در آیه‌ای دیگر به منافع قمار و شراب و بیشتر بودن گناهش از منافعش اشاره کرده است. بعد از مدتی آیه آمد که در حال مستی نماز نخوانید. سپس آیه‌ی فوق نازل شد و آن را پلید و عمل شیطانی دانست و دستور اجتناب از آن را صادر کرد.

«خمر»، به معنای پوشاندن با کلمه‌ی «خمار» از یک ریشه است. به مقنعه‌ی زنان خمار می‌گویند، چون موی سر را می‌پوشاند. شراب را هم خمر می‌گویند، چون عقل را می‌پوشاند.

«میسر» از «بسر»، به معنای آسانی است. چون در قمار، افراد بدون زحمت، پول به دست می‌آورند، به آن میسر گویند.
کلمه «انصاب» جمع «نصب»، به معنای سنگ‌هایی است که اطراف کعبه نصب و روی آن قربانی می‌کردند و به آنها تبرک می‌جستند. و یا مراد خود قربانی است که روی سنگ‌ها ذبح می‌کردند. در حدیث می‌خوانیم که رسول خدا صلی الله علیه و آله در معنای انصاب فرمود: چیزی است که مشرکان برای بت‌ها قربانی می‌کردند. «ما ذبحوه لآلهتهم»
«ازلام»، نوعی قرعه‌کشی و قمار با چوب است که در جاهلیت رواج داشته.

امام باقر علیه السلام درباره‌ی خمر فرمود: کل مسکر ... اذا خمر فهو حرام هر چیزی که انسان را مست کند، حرام است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «قمار با هر وسیله‌ای که باشد، حتی گردو، حرام است».

در حدیث آمده است: «شارب الخمر كعابد الوثن» شرابخوار، مثل بت پرست است.

در شراب، هر نوع همکاری در تولید، توزیع و مصرف آن حرام است. امام باقر علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می‌کند که آن حضرت ده گروه را که به نحوی در شرابخواری مؤثرند، لعنت کرد: «غارسها و حارسها و عاصرها و شاربها و ساقیها و حاملها و المحمول اليه و بايعها و مشترېها و آكل ثمنها» آنکه نهال انگور را می‌کارد، آنکه به ثمر می‌رساند، سازنده، نوشنده، ساقی، حمل کننده، دریافت کننده، فروشنده و خریدار و هر کس که به نحوی از درآمد آن بهره‌مند می‌شود، ملعون است. (تفسیر نور استاد قرائتی)

۳. یکی از مهم‌ترین مصادیق «حق»، امام معصوم است. فخر رازی - از مفسران بزرگ اهل سنت - در تفسیر «بسم الله الرحمن الرحيم» به روایتی از پیامبر خدا (ص) اشاره می‌کند که در آن روایت از امام علی (ع) به عنوان حق یاد شده است.

رَوَى الْبَيْهَقِيُّ فِي «السُّنَنِ الْكَبِيرِ» عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْهَرُ فِي الصَّلَاةِ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ،

ثُمَّ إِنَّ الشَّيْخَ الْبَيْهَقِيَّ رَوَى الْجَهْرَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، وَابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ عُمَرَ، وَابْنِ الزُّبَيْرِ، وَأَمَّا أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَانَ يَجْهَرُ بِالتَّسْمِيَةِ فَقَدْ ثَبَتَ بِالتَّوَاتُرِ، وَمَنْ افْتَدَى فِي دِينِهِ بِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَقَدْ اهْتَدَى، وَالدَّلِيلُ عَلَيْهِ قَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُمَّ أَدِرِ الْحَقَّ مَعَ عَلِيٍّ حَيْثُ دَارَ.

ترجمه:

فخر رازی در بحث بلند گفتن «بسم الله الرحمن الرحيم» حمد در نماز، می‌گوید:

.... علی بن ابی طالب نیز «بسم الله الرحمن الرحيم» نماز را بلند می‌خوانده است، و هر که در دینش به علی اقتدا کند اوست که هدایت یافته است. زیرا پیامبر فرمودند: «خدایا! حق را بر محور علی بگردان، هر جا که او باشد...».

تحقیق این درس: در مورد راه کارهای مدیریت زمان در زندگی جوان مسلمان تحقیق کنید.

پایان سوره تفسیر سوره عصر

تفسیر سوره توحید

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (۱) اللَّهُ الصَّمَدُ (۲) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (۳) وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ (۴)

ترجمه:

۱- بنام خداوند بخشنده مهربان ۱- بگو: خداوند یکتا و یگانه است.

۲- خداوندی است که همه نیازمندان قصد او می‌کنند:

۳- نژاد و زاده نشد.

۴- و برای او هرگز شبیه و مانندی نبوده است.

معنای کلمات سوره توحید

۱. احد: به معنای این است که خداوند یکی است.^۲

^۲ برخی از مشرکان، خداوند را دوتا یا سه‌تا می‌دانند. این آیه، ردی بر ادعای باطل آنها محسوب می‌شود.

۲. الله، اسم مخصوص خداوند یکتا است که با توجه به این که کلمه‌ای عربی است، می‌تواند مشتق از ماده «أله» یا «وله» باشد.

«أله» به معنای پرستیدن است. پس وقتی گفته می‌شود: «لا اله الا الله» یعنی «غیر از الله کسی سزاوار پرستیدن نیست». «وله» به معنای واله و شیدا شدن (دوستی و عشق شدید) یا تحیر و سرگستگی در اثر معرفت به عظمت معشوق و زیبایی اوست. پس وقتی گفته می‌شود «لا اله الا الله» یعنی «غیر از الله کسی سزاوار دوست داشتن نیست».^۳

۳. صمد: صمد یعنی غنی و بی‌نیاز بودن.

همه به خداوند متعال نیازمند هستند، اما او به کسی نیاز ندارد. همه به او تکیه دارند و همه به فیض او وجود یافته‌اند، اما او خوش بی‌نیاز از دیگران است.

يا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّبِعُوا الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (سوره فاطر، آیه ۱۵)

ترجمه: ای مردم! شما (همگی) نیازمندان به خدا هستید، تنها خداوند است که بی‌نیاز و شایسته هر گونه حمد و ستایش است.

۴. کفو: همتا و نظیر.

نکات

۱. همان‌طور که دلیل‌های فراوانی از سوی خداپاواران برای اثبات وجود خداوند بیان شده است، هم‌چنین دلیل‌هایی نیز برای اثبات یکتایی خداوند، در کتاب‌های اعتقادی ذکر شده است. از بین این دلیل‌ها، ما به دو دلیل اشاره می‌کنیم:

الف: برهان هماهنگی و نظم جهان؛

این برهان دارای دو مقدمه است:

مقدمه اول: اگر این جهان دارای چند خدا بود، در آن نظم و هماهنگی وجود نداشت؛

مقدمه دوم: اما در این جهان، نظم و هماهنگی وجود دارد؛

نتیجه: پس این جهان دارای خداوندی یکتاست.

مقدمات این برهان، برگرفته از آیات قرآن هستند.

ب: دعوت پیامبران به خداوند یگانه

این استدلال اشاره به این دارد که اگر خداوندی غیر از «الله» وجود داشت، او نیز باید آثار و نشانه‌هایش را به ما نشان می‌داد و پیامبرانش را برای هدایت ما می‌فرستاد. این درحالی است که همه پیامبران به سوی یک خدا دعوت کرده‌اند.

تحقیق این درس: یکی از گزاره‌های زیر را مورد تحقیق و بررسی قرار دهید.

نقش باور به وجود خداوند در زندگی بشر

تأثیر محبت به خداوند یا دوری از او در زندگی بشر

^۳ وله: الوله: الحزن، و قيل: هو ذهاب العقل و التحير من شدة الوجد أو الحزن أو الخوف. و الوله: ذهاب العقل لفقدان الحبيب. وله يله مثل ورم يرم و يوله على القياس، و وله يله. و الوله يكون من الحزن و السرور مثل الطرب. و رجل و لهان و واله و آله: تكلان. و امرأة و لهي و واله و والهة و ميلة: شديدة الحزن على ولده. (لسان اللسان؛ ج ۲؛ ص ۷۶۱)

پایان تفسیر سوره توحید

تفسیر سوره حمد^۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (۱)

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۲) الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (۳) مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ (۴) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (۵)

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (۶) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ (۷)

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر (۱)

ستایش مخصوص خداوندی است که پروردگار جهانیان است. (۲)

(خداوندی که) بخشنده و بخشایشگر است (و رحمت عام و خاصش همگان را فرا گرفته). (۳)

(خداوندی که) مالک روز جزاست. (۴)

(پروردگارا!) تنها تو را می‌پرستیم؛ و تنها از تو یاری می‌جوییم. (۵)

ما را به راه راست هدایت کن ... (۶)

راه کسانی که آنان را مشمول نعمت خود ساختی؛ نه کسانی که بر آنان غضب کرده‌ای؛ و نه گمراهان. (۷)

معنای کلمات سوره حمد

۱. امام رضا علیه السلام در تفسیر «بسم الله» فرمودند:

سَأَلْتُ الرَّضَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى ع عَنْ بِسْمِ اللَّهِ قَالَ مَعْنَى قَوْلِ الْقَائِلِ بِسْمِ اللَّهِ أَيُّ أَسْمٍ عَلَى نَفْسِي سِمَةٌ مِنْ سِمَاتِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ هِيَ الْعِبَادَةُ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ مَا السَّمَةُ فَقَالَ الْعَلَامَةُ.^۵

از امام رضا علیه السلام در مورد معنای بسم الله سوال کردم. امام فرمودند: وقتی کسی می‌گوید بسم الله، یعنی بر نفس خودم داغی از بندگی خدا نهادم.

راوی می‌گوید از امام پرسیدم: سمه چیست؟ امام فرمودند: سمه یعنی علامت.^۶

۲. حمد یعنی ستودن و ستایش کردن.

^۴ در قسمت تفسیر سوره حمد، از تفسیر نمونه آیت الله مکارم شیرازی و نیز تفسیر تسنیم آیت الله جوادی آملی، کمک فراوانی گرفته شده است.

^۵ التوحید (للسدوق)؛ ؛ ص ۲۲۹

^۶ توضیح بیشتر در بخش نکات.

۳. رب: ربوبیت، سوق دادن شیء به سمت کمال آن است و ربّ کسی است که شأن او سوق دادن اشیا به سوی کمال و تربیت آنها باشد و این صفت به صورتی ثابت در او باشد.^۷

تبیین ربوبیت در کلام حضرت موسی (ع)

حضرت موسی (ع)، ربوبیت خداوند را این گونه معنا می‌کند:

قالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَى (۴۹) قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى (سوره طه/آیه ۴۹-۵۰)

ترجمه:

۴۹- (فرعون) گفت پروردگار شما کیست، ای موسی؟! ۵۰- گفت: پروردگار ما کسی است که به هر موجودی آنچه را لازمه آفرینش او بود داده، سپس رهبریش کرده است.

تبیین ربوبیت در کلام حضرت ابراهیم (ع)

الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ (۷۸) وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ (۷۹) وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ (۸۰) وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ (۸۱) وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ (۸۲)

ترجمه:

۷۸- آن کسی که مرا آفرید و هدایت می‌کند.

۷۹- و کسی که مرا غذا می‌دهد و سیراب می‌نماید.

۸۰- و هنگامی که بیمار شوم مرا شفا می‌دهد.

۸۱- و کسی که مرا می‌میراند و سپس زنده می‌کند.

۸۲- و کسی که امید دارم گناهام را در روز جزا به بخشد.

۴. کلمه "عالمین" جمع "عالم" است و عالم به معنی مجموعه‌ای است از موجودات مختلف که دارای صفات مشترک و یا زمان و مکان مشترک هستند، مثلاً می‌گوییم عالم انسان و عالم حیوان و عالم گیاه، و یا می‌گوییم عالم شرق و عالم غرب عالم امروز و عالم دیروز، بنا بر این "عالم" خود به تنهایی معنی جمعی دارد و هنگامی که به صورت "عالمین" جمع بسته می‌شود اشاره به تمام مجموعه‌های این جهان است.^۸

۵. «رحمان و رحیم» هر دو از ماده «رحم» گرفته شده‌اند. مشهور در میان گروهی از مفسران این است که صفت "رحمان"، اشاره به رحمت عام خدا است که شامل دوست و دشمن، مؤمن و کافر و نیکوکار و بدکار می‌باشد، زیرا می‌دانیم "باران رحمت بی‌حسابش همه را رسیده، و خوان نعمت بی‌دریغش همه جا کشیده" همه بندگان از مواهب گوناگون حیات بهره‌مندند، و روزی خویش را از سفره گسترده نعمتهای بی‌پایانش بر می‌گیرند، این همان رحمت عام او است که پهنه هستی را در بر گرفته و همگان در دریای آن غوطه‌ورند.

ولی "رحیم" اشاره به رحمت خاص پروردگار است که ویژه بندگان مطیع و صالح و فرمانبردار است، زیرا آنها به حکم ایمان و عمل صالح، شایستگی این را یافته‌اند که از رحمت و بخشش و احسان خاصی که آلودگان و تبهکاران از آن سهمی ندارند، بهره‌مند گردند.

^۷. تسنیم، جلد ۱، صفحه ۳۳۰.

^۸ تفسیر نمونه.

۶. استعانت به معنای کمک خواستن است.

۷. صراط مستقیم، یعنی راه درستی که پیمودن آن، باعث رسیدن ما به خداوند و کمال انسان می‌شود.

مفهوم صراط مستقیم در آیات قرآن

(الف) در سوره انعام آیه ۱۶۱ می‌خوانیم:

"قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَ مَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ: بگو خداوند مرا به صراط مستقیم هدایت کرده: به دین استوار، آئین ابراهیم که هرگز به خدا شرک نوزید."

در اینجا "دین ثابت و پا بر جا و آئین توحیدی ابراهیم و نفی هر گونه شرک" به عنوان صراط مستقیم معرفی شده که این جنبه عقیدتی را مشخص می‌کند.

(ب) در سوره یس آیه ۶۱ و ۶۲ چنین می‌خوانیم:

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ وَ أَنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ:

"ای فرزندان آدم مگر با شما پیمان نبستم که شیطان را پرستش نکنید (بدستورات او عمل ننمائید) و مرا پرستش کنید این همان صراط مستقیم است."

در اینجا به جنبه‌های عملی آئین حق اشاره شده که نفی هر گونه کار شیطانی و عمل انحرافی است.

(ج) در سوره آل عمران آیه ۱۰۱ راه رسیدن به صراط مستقیم پیوند و ارتباط با خدا است:

(وَ مَنْ يَتَّصِلْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ).

نکات

۱. حمد فقط برای خداوند است؛ زیرا:

• الف: همه نعمت‌ها از خداوند است؛ آیه: ما بكم من نعمه فمن الله (آنچه از نعمت که دارید، از سوی خداوند است).

• همه زیبایی‌ها از اوست؛ كُلُّ جَمَالِكَ جَمِيلٌ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِجَمَالِكَ كُلِّهِ.

۲. آشنایی با ۴ اصطلاح

تسبیح: سبحان الله (خداوند منزّه و پاک است)

تحمید: الحمد لله (ستایش مخصوص خداست)

تهلیل: لا اله الا الله (خدایی جز خدای یگانه نیست).

تکبیر: الله اکبر (خداوند بزرگتر است).

۳. ربوبیت بر دو نوع است؛ ربوبیت تکوینی و ربوبیت تشریحی.

ربوبیت تکوینی به این معناست که کارگردانی همه جهان با خداوند است. او جهان را آفریده و بر امام امور مخلوقاتش مدیریت دارد.

ربوبیت تشریحی به این معناست که خداوند متعال، بندگان را به حال خود رها نکرده است و برای اینکه به سعادت برسند، علاوه بر عطای نعمت فطرت به آنها، دو حجت درونی و بیرونی برای آنها قرار داده است تا راه سعادت خود را درست بینمایند.

حجت درونی انسانها، عقل و حجت بیرونی آنها، پیامبران و امامانی هستند که با پیام خداوند را به انسانها ابلاغ می کنند. ۴. تفاوت مالکیت خداوند با مالکیت انسانها

<ul style="list-style-type: none"> • مالک می تواند در تمام امور و شئون مملوک تصرف کند. حتی هستی و نیستی (حیات و مرگ) مملوک در اختیار اوست. از همه ی امورش آگاه است و می داند در خاطر او چه می گذرد و ....مانند: ملکیت خداوند نسبت به انسانها و دیگر مخلوقات.	مالکیت حقیقی
<ul style="list-style-type: none"> • ملکیت مالک نسبت به مملوکش، امری اعتباری و قراردادی است که می تواند منتقل شود. در این ملکیت، مملوک قدرت سرپیچی از مالک را دارد و مالک بر همه شئون مملوک احاطه عملی و علمی ندارد. مانند: ملکیت ما نسبت به کتاهمان یا خادممان.	مالکیت اعتباری

۵. این نکته مربوط به جواب این سؤال است که: چرا ما همواره درخواست هدایت به صراط مستقیم از خدا می کنیم مگر ما گمراهیم؟ وانگهی بفرسی که این سخن از ما زیننده باشد از پیامبر و امامان که نمونه انسان کامل بودند چه معنی دارد؟!

جواب اول

انسان در مسیر هدایت هر لحظه بیم لغزش و انحراف درباره او می رود، به همین دلیل باید خود را در اختیار پروردگار بگذارد و تقاضا کند که او را بر راه راست ثابت نگهدارد.

ما نباید فراموش کنیم که وجود و هستی و تمام مواهب الهی، لحظه به لحظه از آن مبدء بزرگ به ما میرسد. سابقا گفتیم مثل ما و همه موجودات (از يك نظر) مثل لامپهای برق است، اگر می بینیم نور لامپ، متصل و يك نواخت پخش می شود به خاطر آنست که لحظه به لحظه نیرو از منبع برق به او میرسد، منبع برق هر لحظه نور جدیدی تولید می کند و بوسیله سیمهای ارتباطی به لامپ تحویل می گردد.

هستی ما نیز همانند نور این لامپها است گر چه به صورت يك وجود ممتد جلوه گر است، ولی در حقیقت لحظه به لحظه وجود تازه ای از منبع هستی آفریدگار فیاض، به ما میرسد.

بنا بر این همانگونه که هر لحظه وجود تازه ای به ما میرسد، به هدایت جدیدی نیز نیازمندیم، بدیهی است اگر موانعی در سیمهای معنوی ارتباطی ما با خدا ایجاد شود، کژیها، ظلمها، ناپاکیها و ... پیوند ما را از آن منبع هدایت قطع می کند، و همان لحظه از صراط مستقیم منحرف خواهیم شد.

ما از خدا طلب می‌کنیم که این موانع پیش نیاید و ما بر صراط مستقیم ثابت بمانیم.

جواب دوم

هدایت همان پیمودن طریق تکامل است که انسان تدریجاً مراحل نقصان را پشت سر بگذارد و به مراحل بالاتر برسد. این را نیز می‌دانیم که طریق تکامل نامحدود است و به سوی بی‌نهایت هم چنان پیش می‌رود. بنا بر این جای تعجب نیست که حتی پیامبران و امامان از خدا تقاضای هدایت "صراط مستقیم" کنند، چه اینکه کمال مطلق تنها خدا است، و همه بدون استثناء در مسیر تکاملند چه مانع دارد که آنها نیز تقاضای درجات بالاتری را از خدا بنمایند.

مگر ما بر پیامبر ص صلوات و درود نمی‌فرستیم؟ مگر مفهوم صلوات، تقاضای رحمت تازه پروردگار برای محمد و آل محمد نیست؟

مگر خود پیامبر ص نمی‌فرمود: رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا: "خدایا علم (و هدایت) مرا بیشتر کن!" مگر قرآن نمی‌گوید: وَ يَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى: "خداوند هدایت هدایت یافتگان را افزون می‌کند" (مریم- ۷۶).
و نیز می‌گوید: وَ الَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَ أَنَاهُمْ تَقْوَاهُمْ: "آنها که هدایت یافته‌اند خداوند بر هدایتشان می‌افزاید، و تقوا به آنها می‌دهد" (محمد- ۱۷).

و از اینجا پاسخ سؤالی که مربوط به درود بر پیامبر ص و امامان است نیز روشن می‌شود که این درود و صلوات در حقیقت تقاضای مقام بالاتر و والاتر برای آن بزرگواران است.

۶. منظور از «کسانی که خداوند به آنها نعمت داده است»، کسانی هستند که در سوره نساء از آنها نام برده شده است.
وَ مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصَّادِقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسْبُ أُولَئِكَ رَفِيقًا. (سوره نساء/ آیه ۶۹)

ترجمه:

"کسانی که دستورات خدا و پیامبر را اطاعت کنند، خدا آنها را با کسانی قرار می‌دهد که مشمول نعمت خود ساخته، از پیامبران و رهبران صادق و راستین و جانبازان و شهیدان راه خدا و افراد صالح، و اینان رفیقان خوبی هستند"

۷. در بخش معنای کلمات، گفته شد که انسان مؤمن باید نشانه‌های خدایی بودن داشته باشد. این نشانه‌ها را می‌توان در سخنان امامان یافت. امام حسن عسگری علیه السلام به شیعیان فرمود:

شما را سفارش می‌کنم به: رعایت تقوای الهی، و پرهیز در دین، و تلاش و کوشش در راه خدا، و راستگوئی، و پس دادن امانت به کسی که به شما اعتماد کرده، خوب باشد یا بد، و طول سجده، و خوش همسایگی، زیرا محمد صلی الله علیه و اله و سلم همین دستورات را آورده است، و در میان قوم خود نماز گزارید، و در عزایشان شرکت کنید، و از بیمارانشان عیادت نمائید و حقوقشان را رعایت کنید، زیرا هر يك از شما که در دینش پارسا، و در کلامش صادق بوده و امانت را پس دهد، و اخلاقش را با مردم نیکو دارد، که گویند: او شیعی مذهب است، همین مرا شاد و خرسند سازد. از خدا بترسید، و پسندیده و نیکو باشید، نه بدنام و رسوا، همه دوستی و محبت را بسوی ما جلب نمائید، و هر زشتی و ننگی را از ما دور سازید، زیرا هر خوبی که در باره ما گویند ما اهل آنیم، و هر بدی که گفته شود از ما بدور است. ما را در کتاب خدا حقی، و با رسول خدا صلی الله علیه و اله و سلم خویشی و نسبتی است، و از جانب خدا پاکی و طهارتی است، غیر ما هیچ کس دعوی این مقام نکند جز دروغگو، بسیار ذکر خدای گوئید، و در فکر مرگ باشید، و زیاد قرآن بخوانید و بر پیامبر صلوات

فرستید، زیرا صلوات بر پیامبر ده حسنه دارد. سفارشاتم را بخاطر بسپارید و شما را بخدا می سپارم. و سلام و درود من بر شما باد.

۸. در مورد «کسانی که خداوند بر آنها غضب کرده و گمراهان» تفاسیر مختلفی وجود دارد که در تفسیر نمونه، این نظر مناسب‌تر دانسته شده است:

از موارد استعمال این دو کلمه در قرآن مجید چنین استفاده می‌شود که "مغضوب علیهم" مرحله‌ای سخت‌تر و بدتر از "ضالین" است، و به تعبیر دیگر "ضالین" گمراهان عادی هستند، و مغضوب علیهم، گمراهان لجوج و یا منافق، و به همین دلیل در بسیاری از موارد، غضب و لعن خداوند در مورد آنها ذکر شده.

در آیه ۱۰۶ سوره نحل می‌خوانیم وَ لَکِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْکُفْرِ صَدْرًا فَعَلَّیْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ: "آنهايي که سينه خود را برای کفر گسترده ساختند غضب پروردگار بر آنها است".

و در آیه ۶ سوره فتح آمده است، وَ يُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَ الْمُنَافِقَاتِ وَ الْمُشْرِكِينَ وَ الْمُشْرِكَاتِ الظَّالِمِينَ بِاللّٰهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَیْهِمْ دَائِرَةٌ السَّوْءِ وَ غَضِبَ اللّٰهُ عَلَیْهِمْ وَ لَعَنَهُمْ وَ أَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ: "خداوند مردان و زنان منافق و مردان و زنان مشرک و آنها را که درباره خدا گمان بد می‌برند مورد غضب خویش قرار می‌دهد، و آنها را لعن می‌کند، و از رحمت خویش دور می‌سازد، و جهنم را برای آنان آماده ساخته است".

به هر حال "مغضوب علیهم" آنها هستند که علاوه بر کفر، راه لجاجت و عناد و دشمنی با حق را می‌پیمایند و حتی از اذیت و آزار رهبران الهی و پیامبران در صورت امکان فروگذار نمی‌کنند آیه ۱۱۲ سوره آل عمران می‌گوید: وَ بَاؤُ بِغَضَبِ مِنَ اللّٰهِ ... ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَ يَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَ كَانُوا يَعْتَدُونَ: "غضب خداوند شامل حال آنها (یهود) شد چرا که به خدا کفر می‌ورزیدند و پیامبران الهی را به ناحق می‌کشتند".

اللهم صل على محمد وآل محمد وعجل فرجهم

پایان